

การสำรวจเรื่องราวและการสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อการ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระบาทพระราชชายา เจ้าดารารัศมี
The Exploration of Narratives and Heritage Interpretation in Chiangmai for
the Development of Her Highness Princess Dara Rasmi Cultural Tourism

ธัญญา ลัญจประสิทธิ์^{1*}, เนตรชนก ฤทธาคนี²
Thanya Lunchaprasith^{1*}, Nethchanok Riddhagni²

^{1,2}วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เลขที่ 72 อาคาร NT บางรัก ชั้น 8-9 ถนนเจริญกรุง แขวงบางรัก เขตบางรัก กรุงเทพฯ 10500

^{1,2} International College, Silpakorn University

72 CAT Telecom Tower 8th-9th floor, Charoen Krung Road, Bangrak, Bangkok, 10500, Thailand

รับบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2567

ปรับปรุงบทความ: 26 เมษายน 2567

ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 29 เมษายน 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์เรื่องราว (Narrative) และการสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรม (Heritage Interpretation) ที่เกี่ยวกับพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระราชชายา และราชตระกูลเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ตามกรอบความคิดการสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรม (Heritage Interpretation) และ 2) เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระบาทพระราชชายา โดยเก็บข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลภาคสนามในสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา และเก็บข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบแก่นสาระ ผลการศึกษาพบว่าสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้นำเสนอเรื่องราวพระราชชายา ในหลากหลายแง่มุม ได้แก่ พระประวัติพระราชชายา พระกรณียกิจของพระราชชายา ชีวิตส่วนพระองค์ ราชตระกูลพระราชชายา และความเป็นปุชนิยบุคคลของพระราชชายา โดยสื่อความหมายในรูปแบบป้ายคำอธิบาย ภาพ หุ่นจำลอง และวีดิทัศน์ สามารถกล่าวได้ว่าการสื่อความหมายเกี่ยวกับพระราชชายา ในสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ แต่ควรเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบ

* ผู้เขียนหลัก (อาจารย์ ดร. วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยศิลปากร)

อีเมล: lunchaprasith_t@suic.su.ac.th

กิจกรรมและปรับปรุงการประชาสัมพันธ์ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสร้างความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อร่วมกันจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเฉพาะทางนี้ด้วย

คำสำคัญ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พระราชชายาเจ้าดารารัศมี การสื่อความมรดกวัฒนธรรม การท่องเที่ยวตามรอยบุคคลสำคัญ

Abstract

The purpose of this article is to 1) analyze the narrative and the interpretation of Princess Dara Rasmi in historical tourist attractions in Chiang Mai related to the Princess or related to Her royal family, and 2) propose guidelines for the development of Princess Dara Rasmi cultural tourism. Field research is conducted to collect the data, which were then processed by the “thematic analysis” method. The findings reveal that the attractions provide information about the princess from many perspectives, including her biography, her works, her private life, her lineage, and her venerable status. A variety of strategies are used in the interpretation process including banner explanations, images, models, and videos. It can be concluded that the narrative of the princess is communicated in the city’s cultural heritage tourism attractions. However, the city should introduce more varieties of cultural tourism activities and have a concrete plan to communicate the new category of tourism to the public. Moreover, collaboration with the related stakeholders is helpful to maximize the development of this special interest tourism.

Keywords

Cultural Tourism, Dara Rasmi, Heritage Interpretation, Celebrity Tourism

บทนำ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระบาทพระราชชายา เจ้าดารารัศมี โดยสำรวจทรัพยากรวัฒนธรรมของสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีความเกี่ยวข้องด้วยพระชนม์ชีพของพระราชชายา ตั้งแต่ประสูติจนถึงสิ้นพระชนม์ และที่เกี่ยวข้องกับราชตระกูลทิพย์จักรของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งพระราชชายา เป็นสมาชิกในราชตระกูล ในบริบทนี้ การท่องเที่ยวตามรอยพระราชชายา เจ้าดารารัศมี หมายความว่าถึงการท่องเที่ยวเฉพาะทาง (Special Interest Tourism) ที่มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาพระประวัติและพระกรณียกิจของพระราชชายา อันนำมาสู่สร้างการ

ตระหนักถึงพระกรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อจังหวัดเชียงใหม่และสยามประเทศ การท่องเที่ยวประเภทนี้มีกลุ่มเป้าหมายคือผู้ที่สนใจในประวัติศาสตร์เจ้านายฝ่ายเหนือและประวัติศาสตร์ล้านนา และผู้ที่สนใจในศิลปะวัฒนธรรมภาคเหนือของประเทศไทย

พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ทรงเป็นพระธิดาในพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่คนที่เจ็ด และแม่เจ้าทิพเกสร ประสูติเมื่อปี พ.ศ. 2416 ณ นครเชียงใหม่ ทรงมีพระนามเดิมว่า “เจ้าดารารัศมี” ในปี พ.ศ. 2429 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าดารารัศมีถวายตัวเข้ารับราชการฝ่ายในในฐานะเจ้าจอม ในปี พ.ศ. 2451 เจ้าจอมมารดาตาดารัศมีได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศขึ้นเป็นพระราชชายา ต่อมาในปี พ.ศ. 2457 พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เพื่อเสด็จกลับเชียงใหม่ พระราชชายาสิ้นพระชนม์ด้วยโรคปัสสาวะพิการ (โรคปอด) ในปี พ.ศ. 2476 ที่คุ้มรินแก้ว สิริพระชันษาได้ 60 ปี

จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองเก่าแก่และมีประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อย่างยาวนาน ปัจจุบันเป็นจังหวัดท่องเที่ยวยอดนิยมของชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2566 มีนักท่องเที่ยวจำนวนกว่า 10 ล้านคนเข้ามาเยือนเชียงใหม่ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) โดยแบ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย 8 ล้านคน และนักท่องเที่ยวต่างชาติ 2 ล้านคนโดยประมาณ โดยนักท่องเที่ยวมาเชียงใหม่เพื่อมาชมสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงาม และสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ อาทิ เขตเมืองเก่า และสถานที่ทางศาสนา เช่นวัดและสักการะสถานต่าง ๆ มาเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน (อัครินทร์ อังกุลวัฒนา, 2561) ในปี พ.ศ. 2562 จังหวัดเชียงใหม่ได้รับการประกาศจากองค์การยูเนสโกให้เป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ด้านศิลปะและหัตถกรรมพื้นบ้าน

บทความชิ้นนี้มีประโยชน์ในสองด้านหลัก ๆ ได้แก่ 1) ทางด้านวิชาการ กล่าวคือบทความนี้เป็นการบุกเบิกการศึกษาประเด็นท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามอัตชีวประวัติบุคคลสำคัญในประเทศไทย ซึ่งในแวดวงวิชาการไทยยังไม่ได้ศึกษาประเด็นดังกล่าวมากนัก และ 2) ทางด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว กล่าวคือบทความชิ้นนี้สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดในเชียงใหม่ให้มีความหลากหลายทางกิจกรรมวัฒนธรรมมากขึ้น เสริมสร้างภาพลักษณ์จังหวัดเชียงใหม่ในฐานะที่เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เก่าแก่และสำคัญ เป็นเมืองสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะ และสำคัญที่สุดคือ สร้างการตระหนักรู้และความซาบซึ้งในพระกรุณาธิคุณของพระราชชายา ผู้ทรงนำความเจริญมาสู่เมืองเชียงใหม่ ในขณะที่ก็ไม่ทิ้งรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวล้านนา

วัตถุประสงค์

งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดประสงค์สองประการด้วยกัน ได้แก่ 1) เพื่อวิเคราะห์เรื่องราว (Narrative) และการสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรม (Interpretation) ของพระราชชายา ในสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับพระราชชายา หรือเกี่ยวข้องกับราชตระกูลเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ตามกรอบความคิดการสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรม (Heritage Interpretation) และ 2) เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระราชยาฯ

ทบทวนวรรณกรรม

1. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาศิลปวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยมากมักจะเป็นในรูปแบบของการเยี่ยมชมสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรม การเยี่ยมชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้และเข้าใจในประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2547, 10; ราณี อสีชัยกุล, 2546, 83)

แต่ในความเป็นจริงแล้ว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายประเภท ซึ่งแต่ละประเทศอาจแบ่งประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่างกันตามความนิยมและกรอบความสนใจของนักท่องเที่ยวในประเทศเหล่านั้น หรือตามมุมมองนโยบายรัฐในส่วนการส่งเสริมการท่องเที่ยว อาทิ ในโลกตะวันตกจะตีความการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย Smith (2016) นักวิชาการท่องเที่ยวจากประเทศตะวันตกได้แบ่งประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เป็นที่นิยม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม (Heritage Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศิลปะ (Arts Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) การท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง (Urban Cultural Tourism) การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural Cultural Tourism) การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนกลุ่มพื้นเมือง (Indigenous Cultural Tourism) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Cultural Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ (Experiential Cultural Tourism) ในขณะที่ประเทศไทยมักตีความการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไปในเชิงการศึกษาประวัติศาสตร์ หรือการพักผ่อนหย่อนใจในสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยจะเห็นได้จาก บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้แบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) การท่องเที่ยววิถีชีวิตชนบท (Rural and Village Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวตามรอยบุคคลสำคัญ

การท่องเที่ยวตามรอยบุคคลสำคัญเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรื่องราวประวัติชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจและซาบซึ้งในตัวบุคคลนั้น โดยบุคคลเหล่านั้นมักเป็นบุคคลสำคัญหรือมีชื่อเสียงในพื้นที่หรือในวงการใดวงการหนึ่ง ในปัจจุบันได้ส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวประเภทนี้ด้วยในประเทศต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวตามรอยวิลเลียม เช็คสเปียร์ ที่แคว้นวอร์ริคเชอร์ ประเทศอังกฤษ การท่องเที่ยวตามรอยอันโทนิ เกาติ ที่นครบาร์เซโลนา ประเทศสเปน การท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่มั่น การท่องเที่ยวตามรอยรัชกาลที่ 9 ที่จังหวัดเพชรบุรี การท่องเที่ยวตามรอยสุนทรภู่ ในจังหวัดระยอง ประเทศไทย

การท่องเที่ยวตามรอยบุคคลสำคัญนี้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเรื่องราว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอัตชีวประวัติของบุคคล ทั้งบุคคลที่มีจริงและไม่มีจริงแต่ปรากฏในนวนิยาย เรื่องเล่า ตำนาน มาเป็นจุดหลักในการเดินทางท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวตามรอยบุคคลที่มีชื่อเสียง (Celebrity Tourism) การท่องเที่ยวตามรอยภาพยนตร์ (Film Tourism) การท่องเที่ยวตามวรรณคดี (Literary Tourism) การท่องเที่ยววัฒนธรรมร่วมสมัย (Pop Cultural Tourism) หรือการท่องเที่ยวแสวงบุญ (Pilgrimage) เพื่อเคารพหลุมศพหรืออนุสาวรีย์บุคคลสำคัญที่ล่วงลับไปแล้ว (Ioannides & Ioannides, 2002)

ทั้งนี้ การนำเรื่องราวของบุคคลมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถทำได้หลายประการ ในบริบทของการท่องเที่ยวภาพยนตร์ กุณทล เพ็ชรเสนา และ ศิริพร ดาบเพชร (2565) ได้จำแนกออกเป็น 5 ประการ ได้แก่ 1) การนำบุคคลมาเป็นอัตลักษณ์ให้กับพื้นที่ 2) การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาในภาพยนตร์ 3) การสร้างสิ่งดึงดูด หรือการสร้างแหล่งท่องเที่ยวตามรอยภาพยนตร์ให้มีจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว 4) การสร้างแรงบันดาลใจหรือแรงกระตุ้น 5) การนำเสนอประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับจินตนาการของนักท่องเที่ยว 6) การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ในทำนองเดียวกัน อมรรัตน์ เปี่ยมดนตรี และ ศุภกรณ์ ดิษฐพันธ์ (2558) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวรรณกรรมชุมชนข้างชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่ 1) การจัดแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยวรรณกรรมชุมชนข้างชุมชน 2) ส่งเสริมการจัดกิจกรรม งานประจำปี ประเพณี ของจังหวัดสุพรรณบุรีให้มีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมชุมชนข้างชุมชน 3) การจัดการแสดงที่มีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมชุมชนข้างชุมชน 4) การจัดทำเอกสารแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดสุพรรณบุรีที่มีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรม 5) การนำนวัตกรรมใหม่ๆ สื่อ มัลติมีเดียเข้ามาใช้ในการจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมชุมชนข้างชุมชน 6) สร้างความเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอื่นๆ เช่นการจำหน่ายของที่ระลึก การจัดแสดงในเรื่องชุมชนข้างชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุก ตลาดเก้าห้อง

3. การสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรม

การสื่อความหมาย (Interpretation) คือการนำกิจกรรมทางการศึกษาที่นำวัตถุ บุคคล สภาพแวดล้อม มาใช้ในการสื่อสารให้ผู้คนเข้าใจเรียนรู้ประเด็นต่าง ๆ ในบริบทของการจัดการมรดกวัฒนธรรม การสื่อความหมาย อาจแปลได้ว่าเป็นกลวิธีในการสื่อสารเพื่อทำให้สาธารณชนเข้าใจคุณค่า ความสำคัญ และความหมายของสถานที่ที่มีความสำคัญวัฒนธรรม ตลอดจนโบราณวัตถุ และประเพณีที่วัฒนธรรม (Silberman, 2013) ซึ่งอาจทำได้โดยกลยุทธ์ต่าง ๆ อาทิ การให้ข้อมูลเพื่อกระตุ้นอารมณ์ สร้างประสบการณ์ที่ดี หรือทำให้คนมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมนั้น (Nowacki, 2021) ทั้งนี้ การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมอาจใช้สื่อหลากหลายประเภท เช่น การเสวนา การนำเที่ยว หรือการจัดนิทรรศการ (Beck & Cable, 1998) สื่อที่เป็นสิ่งตีพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การบรรยายสาธารณะ หลักสูตรการศึกษา กิจกรรมชุมชน การอบรมการวิจัย (ICOMOS, 2008)

การสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก อย่างที่ Moscardo (2008) ได้กล่าวไว้ว่าการสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรมที่ดีเป็นกุญแจ

สำคัญต่อคุณภาพประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะเป็นการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ (ปฏิพล ยอดสุรางค์ และ วีรพงษ์ ไวยทิ, 2565) และสร้างพฤติกรรมที่ดีต่อมรดกวัฒนธรรมได้ (Nowacki, 2021)

วิธีการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ได้สำรวจเรื่องเล่า (Narrative) และการสื่อความวัฒนธรรม (Heritage Interpretation) ในสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องหรือได้แสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา และราชตระกูลทิพยจักร ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1

ประวัติและความสำคัญ/ความเกี่ยวข้องกัพระราชชายา เจ้าดารารัศมีของสถานที่ท่องเที่ยวที่ปรากฏในงานวิจัย

อันดับ	ชื่อสถานที่	ความสำคัญ/ความเกี่ยวข้องกัพระราชชายา เจ้าดารารัศมี
1	กุเจ้านายฝ่ายเหนือ	เป็นสุสานหลวงที่ตั้งอยู่ข้างวัดสวนดอก เป็นสถานที่ตั้งอนุสาวรีย์เก็บพระอัฐิของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และสมาชิกในราชตระกูลทิพยจักร รวมไปถึงพระราชชายา สุสานหลวงแห่งนี้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2451 ตามพระดำริของพระราชชายา ที่มีพระประสงค์ในการรวบรวมพระอัฐิของเชื้อพระวงศ์ของราชตระกูลทิพยจักรที่เดิมกระจัดกระจายอยู่บริเวณช่วงเมรุ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของตลาดวโรรส) ไว้ด้วยกัน
2	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่	เป็นพิพิธภัณฑสถานชาติพันธุ์วิทยาที่จัดตั้งโดยกรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2512 เพื่อเก็บรวบรวม สงวนรักษาและจัดแสดงศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ ในภาคเหนือ ภายในเล่าเรื่องราวประกอบกับการจัดแสดงวัตถุโบราณเรียงตามยุคประวัติศาสตร์ในภาคเหนือ ตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งสมัยเจ้าแก้วนรรัฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์สุดท้าย (พ.ศ. 2454-2482) ก่อนที่จะยกเลิกระบบเจ้าหลวงในเวลาต่อมา ซึ่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้นำเสนอพระประวัติ พระกรณียกิจของพระราชชายา ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ของพระองค์ท่านในนิทรรศการ “ล้านนาสมัยรัตนโกสินทร์” ซึ่งตั้งอยู่ชั้นที่ 2
3	หอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่	ตั้งอยู่บนพื้นที่คุ้มกลางเวียงซึ่งเป็นสมบัติตกทอดตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์จนถึงพระราชชายา ผู้ซึ่งต่อมาได้ประทานให้แก่รัฐบาลสยาม โดยตัวอาคารที่เป็นที่ตั้งของหอศิลป์ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2467 เพื่อเป็น “หอคำ” หรือศาลาว่าการมณฑลพายัพ และต่อมาเป็นศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ สุดท้ายถูกเปลี่ยนแปลงเป็นหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นศูนย์ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำรงชีวิตของชาวเชียงใหม่ หอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่เปิดทำการครั้งแรกในปี พ.ศ. 2545 ในส่วนที่นำเสนอเกี่ยวกับพระราชชายาจะอยู่ในนิทรรศการส่วนที่ 9 ของนิทรรศการถาวรของหอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่ ซึ่งก็คือในส่วนของ “เจ้าหลวงเชียงใหม่ (Dynastic Rulers)” ตั้งอยู่บนชั้นสองของอาคาร

ตารางที่ 1

ประวัติและความสำคัญ/ความเกี่ยวข้องกับพระราชชายา เจ้าดารารัศมีของสถานที่ท่องเที่ยวที่ปรากฏในงานวิจัย (ต่อ)

อันดับ	ชื่อสถานที่	ความสำคัญ/ความเกี่ยวข้องกับพระราชชายา เจ้าดารารัศมี
4	วัดป่าดาราภิรมย์	เดิมเป็นป่าช้าร้างที่ติดกับสวนเจ้าสหาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำหนักดาราภิรมย์ซึ่งเป็นที่พำนักส่วนพระองค์ของพระราชชายา และได้กลายเป็นวัดป่าวิเวกจิตตาราม หรือวัดเรไร ต่อมาเจ้าลดาคำ ทายาทของพระราชชายา ได้ถวายสวนเจ้าสหายให้แก่วัดป่าแห่งนี้ วัดป่าแห่งนี้จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดป่าดาราภิรมย์ โดยถูกประกาศตั้งเป็นวัดในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2481 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2522 และประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523
5	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติดาราภิรมย์	สร้างขึ้นโดยพระราชชายา ประมาณเมื่อ พ.ศ. 2470-2472 เพื่อเป็นสถานที่ประทับและปฏิบัติพระกรณียกิจของพระองค์แทนคุ้มท่าเจดีย์แก้ว ต่อมาในปี พ.ศ. 2492 ทายาทของพระราชชายา ได้ขายพื้นที่ตำหนักแห่งนี้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พระตำหนักดาราภิรมย์เคยถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งของค่ายดารารัศมี ตำรวจตระเวนชายแดน แต่ต่อมาได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นพิพิธภัณฑสถานเพื่อแสดงพระประวัติและพระกรณียกิจของพระราชชายา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา

บทความนี้เก็บข้อมูลจากการที่ผู้วิจัยเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวจริงเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2567 สถานที่ละ 1 ครั้ง ใช้วิธีการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม และรวบรวมข้อมูลจากเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวจากแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ สื่อออนไลน์ สื่อโซเชียลมีเดียที่น่าเสนอเกี่ยวกับสถานที่ดังกล่าวข้างต้น ข้อมูลที่เก็บได้จะใช้วิธีการวิเคราะห์แบบแก่นสาระ (Thematic Analysis) กล่าวคือข้อมูลจะถูกแยกแยะจัดหมวดหมู่ตามจุดประสงค์ของบทความวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถกล่าวได้ว่า สถานที่แต่ละแห่งมีการนำเสนอเรื่องราวของพระราชชายา ดังต่อไปนี้

1. กุเจ้านายฝ่ายเหนือ

กุเจ้านายฝ่ายเหนือได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชชายา ในฐานะผู้ก่อตั้งกุเจ้านายฝ่ายเหนือ จะเห็นได้จากป้ายคำอธิบาย ซึ่งตั้งอยู่หน้าสุสานที่เล่าเรื่องพระองค์ที่เป็นผู้สถาปนากุแห่งนี้ และจากป้ายศิลาหน้ากุพระเจ้าอินทวิชยานนท์ที่ได้จารึกถึงเจตจำนงของพระองค์ในการจัดสร้างกุเจ้านายฝ่ายเหนือเพื่อเป็นการทำนุบำรุงพระเกียรติราชตระกูลเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ (อย่างไรก็ดี ป้ายจารึกนั้นเหลือเพียงแค่บางส่วนในปัจจุบัน เนื่องจากเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2566 เนื่องจากมีผู้ไม่ประสงค์ดีทำลายป้ายสุสานแห่งนี้ จึงทำให้ข้อความบางส่วนหายไป)

นอกจากนี้กุเจ้านายฝ่ายเหนือได้นำเสนอความสำคัญของพระราชชายา ในฐานะที่เป็นบุคคลสำคัญของของราชตระกูลทิพย์จักร (เทียบเท่ากับเจ้าหลวงผู้ครองนคร) โดยสุสานของท่านตั้งเป็นองค์ประธาน

ตรงกลางของสุสาน และได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับพระชนม์ชีพของพระองค์ท่าน นอกจากนี้ ความสำคัญของพระราชชายา สามารถสังเกตเห็นได้จากคำจารึกบนกุหลาบของท่านผู้หญิงฉัตรสุดา วงศ์ทองศรี (เดิม หม่อมเจ้าหญิงฉัตรสุดา ฉัตรชัย) สมาชิกในราชตระกูลเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่เป็นเจ้านายในราชสำนักสยาม และเป็นอดีตนางสนองพระโอษฐ์ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ผู้มีบทบาทในการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมประเพณีของชาวเหนือ ที่ได้ระบุว่าท่านเป็น “พระนัดดาผู้เป็นที่รักและสนิทสนมหาของพระราชชายา เจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กูเจ้านายฝ่ายเหนือใช้ป้ายคำอธิบายเพียงอย่างเดียวในการสื่อความหมาย ดังปรากฏได้จากป้ายคำอธิบายความสำคัญและความเป็นมาของสถานที่อย่างสั้น และป้ายที่อยู่บนหลุมศพกูเจ้านายสายเหนือที่กล่าวถึงชื่อเจ้านาย และประวัติการก่อสร้าง

2. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่

ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ได้นำเสนอประวัติพระราชชายาเคียงคู่กับเจ้าเจ็ดตน ผู้ก่อตั้งราชวงศ์ทิพย์จักรปกครองนครเชียงใหม่ และเรื่องของการกอบกู้อิสรภาพจากพม่า โดยเล่าพระประวัติของพระราชชายาฯ โดยสังเขป ตั้งแต่ประสูติจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ และเล่าเรื่องพระกรณียกิจของพระองค์ที่มีต่อนครเชียงใหม่และประเทศชาติ อาทิ การเป็นผู้สืบสานจารีตประเพณีของชาวเหนือ การนำศิลปะและวัฒนธรรมของภาคกลางเข้ามาผสมผสานกับศิลปะวัฒนธรรมของชาวเหนือเข้าด้วยกันเป็นวัฒนธรรมลูกผสมในจังหวัดเชียงใหม่ การอุปถัมภ์ศิลปะประเภทต่าง ๆ เช่น นาฏศิลป์ ทัศนศิลป์ ทอผ้า วรรณกรรม และการสร้างกูเจ้านายฝ่ายเหนือ โดยเน้นที่บทบาทการสืบสานประเพณีที่อ่อนร่า ซึ่งแยกเป็นหัวข้อเฉพาะ

การสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรมใช้วิธีหลายอย่าง อาทิ ป้ายคำอธิบาย ภาพถ่ายต่างๆ อาทิ พระรูปพระราชชายาฯตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ทรงเสด็จมาประทับที่กรุงเทพฯ ทรงกลับไปประทับที่เชียงใหม่เป็นการชั่วคราว และบั้นปลายพระชนม์ชีพเมื่อเสด็จกลับไปประทับที่เชียงใหม่แล้ว ภาพถ่ายของช่างฟ้อน จัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ของพระองค์ท่าน ได้แก่ ถ้ำมองที่ได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ 5 โดยมีคำบรรยายเป็นข้อความโทรเลขที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อพระราชชายาฯ ประกอบด้วย เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างพระราชชายาฯ และรัชกาลที่ 5 พระราชสวามี

3. หอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่

หอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่นำเสนอเรื่องราวของพระราชชายาฯ โดยการเล่าพระประวัติ ตั้งแต่การประสูติจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ เน้นไปถึงบทบาทของพระองค์ท่านในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามกับล้านนา (ร่วมด้วยกับพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าติลกนพรัฐ และพลตรีเจ้าราชบุตร หรือ เจ้าวงศ์ตะวัน ณ เชียงใหม่) และทำให้อาณาจักรสยามมีความแข็งแกร่งขึ้น เป็นผู้นำวัฒนธรรมภาคกลางมาผสมผสานกับวัฒนธรรมล้านนา ตลอดจนบทบาทของคิในการริเริ่มสร้างกูเจ้านายฝ่ายเหนือขึ้น

หอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่สื่อความหมายเกี่ยวกับพระราชชายาฯ ด้วยการใช้ป้ายคำอธิบายวิธีโอทีที่เล่าเรื่องถึงประวัติศาสตร์ล้านนาในสมัยเจ้าเจ็ดตน ซึ่งรวมถึงพระประวัติและพระกรณียกิจของพระราชชายาฯ ภาพถ่าย เช่น มีพระรูปพระราชชายาฯ ที่เคยประดิษฐานที่พระสุญปบรรจุพระอัฐิพระเจ้าอินทวิชยา

นนท์ และสิ่งของเครื่องใช้ที่แสดงพระอำนาจศักดิ์และสิทธิ์ของเจ้าหลวง ได้แก่ ตราลัญจกรผู้ครองนครเชียงใหม่ จดหมายจากสยามที่แต่งตั้งเจ้าหลวงผู้ครองนครเชียงใหม่ ฆ้องชัยมงคลและงาช้างของเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย โถพระบึงคน

4. วัดป่าตาราภิรมย์

วัดป่าตาราภิรมย์ไม่ได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา โดยตรงแต่มีบริเวณที่จัดตั้งขึ้นเพื่อถวายพระเกียรติแด่พระราชชายา เจ้าของที่ดินดั้งเดิม โดยทางวัดได้มีจุดต่าง ๆ ที่สร้างหรือจัดขึ้นเพื่อเป็นแสดงความสำนึกในพระคุณของท่าน ได้แก่ พระรูปปั้นพระราชชายา ซึ่งตั้งอยู่ที่ในบริเวณเดียวกับพระบรมรูปปั้นของรัชกาลที่ 5 เป็นสถานที่ให้คนเข้ามาสักการบูชา วางดอกไม้ธูปเทียนและมีคำกล่าวบูชา และมีพระพุทธรูปที่เฉลิมพระเกียรติแด่พระราชชายา ได้แก่ พระเจ้าทันใจดาราภิรมย์ นอกจากนี้ พระอุโบสถได้ถูกตั้งตามพระนามของพระราชชายา ซึ่งก็คือ “พระอุโบสถ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี” เพื่อถวายพระเกียรติแด่พระองค์ท่าน นอกจากนี้ มีวิหารหอคำหลวงซึ่งเป็นวิหารที่สร้างขึ้นในโอกาสที่วัดได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงในปี พ.ศ.2542 ซึ่งภายในมีภาพถ่ายของพระองค์ท่านและพระราชธิดาของท่านซึ่งก็คือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลนาคนพิสี และมีตู้ที่มีคนบริจาคให้พระองค์ท่าน เป็นต้น

5. พระตำหนักตาราภิรมย์

สถานที่แห่งนี้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชชายา มากที่สุดหากเทียบกับสถานที่อื่นที่ปรากฏในบทความนี้ เพราะเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระชนม์ชีพของพระองค์ท่าน แบ่งออกได้เป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ตัวเรือนพระตำหนักตาราภิรมย์ ซึ่งเป็นเรือนยกสูง ประกอบไปด้วยใต้ถุนที่จัดแสดงเกี่ยวกับผ้า การแสดง ขบวนรับเสด็จ ส่วนชั้นบนเป็นบริเวณที่พระองค์พักอาศัย โดยแบ่งเป็นห้องต่าง ๆ ซึ่งมีบางห้องที่ยังคงร่องรอยการใช้งานเดิมของห้อง ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ส่วนพระองค์ หรือสิ่งของร่วมสมัยขณะที่พระองค์มีพระชนม์ชีพอยู่จัดแสดงอยู่ด้วย และบางห้องที่ถูกเปลี่ยนเป็นส่วนจัดแสดงกิจประจำวันส่วนพระองค์ ได้แก่ ห้องแต่งตัว 2) สวนเจ้าสบาย สวนในตำหนักตาราภิรมย์ มีกุหลาบชนิดต่าง ๆ ประกอบไปด้วยมอญจุฬาลงกรณ์ที่พระราชชายา ทรงเป็นตั้งนามกุหลาบตามพระนามพระราชสวามี และกุหลาบพันธุ์อื่น ๆ บริเวณสวนหน้าอาคารพระตำหนักมีพระรูปปั้นพระราชชายา และข้อความระลึกถึงพระองค์ท่านเป็นภาษาอังกฤษ และข้างหลังพระตำหนักมีบ่อน้ำและศาลา 3) อาคารรัศมีทัศนาศ ซึ่ง เป็นอาคารแยกจากตำหนักตาราภิรมย์ เป็นบริเวณที่จัดแสดงนิทรรศการพระประวัติพระราชชายา ภายใต้หัวข้อ “ดารารัศมี รัตนเทวีแห่งนครเชียงใหม่” โดยมีจำนวนทั้งหมด 2 ห้อง ห้องแรกเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระองค์ในช่วงต้นพระชนม์ชีพ โดยครอบคลุมการประสูติ การเสด็จประทับที่กรุงเทพฯ ในฐานะบาทบริจาริกา ชีวิตความเป็นส่วนพระองค์และพระกรณียกิจขณะประทับอยู่ที่กรุงเทพฯ การเสด็จนิวัติเชียงใหม่เป็นการชั่วคราว และห้องที่สองเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระชนม์ชีพของพระองค์ในช่วงปลาย ครอบคลุมถึงการเสด็จนิวัติเชียงใหม่เป็นการถาวร การก่อสร้างและบูรณะตำหนักตาราภิรมย์ให้เป็นพิพิธภัณฑสถาน พระกรณียกิจของพระองค์ขณะที่ประทับอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ และบั้นปลายพระชนม์ชีพของพระองค์ท่าน 4) บริเวณชายตัวเข้าชม เป็นจุดขายของที่ระลึก ได้แก่ หนังสือ

เกี่ยวกับพระราชชายา ผ้าทอมือที่ขายโดยคนท้องถิ่น และกุหลาบมอญจุฬาลงกรณ์ ที่ผู้เข้าชมสามารถซื้อกลับไปบ้านได้

ในการนำเสนอเรื่องราว พระตำหนักได้ใช้วิธีต่าง ๆ ได้แก่ การจัดสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบการเล่าเรื่อง การใช้ภาพถ่ายที่เกี่ยวกับสถานที่หรือพระชนม์ชีพของพระองค์ การใช้ป้ายคำอธิบาย และการใช้วิทยากรนำชม การขายสินค้าที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพระประวัติและพระกรณียกิจของพระราชชายา

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถสรุปประเด็นต่างๆ ได้ต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เรื่องราว (Narrative) และการสื่อความหมายทางมรดกวัฒนธรรม (heritage interpretation) ของพระประวัติพระราชชายา ในสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระราชชายา หรือเกี่ยวข้องกับราชตระกูลเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

1.1. การวิเคราะห์เรื่องราว (Narrative)

จากการวิเคราะห์ประสบการณ์การท่องเที่ยว อภิปรายได้ว่าการนำเสนอเรื่องราวของพระราชชายา จากสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวสามารถสรุปได้ดังนี้

- **ชีวประวัติพระราชชายา** ปรากฏในสถานที่ท่องเที่ยว ได้แก่ หอศิลป์วัฒนธรรมเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ และพระตำหนักดาราภิรมย์ได้นำเสนอเรื่องราวตั้งแต่ประสูติเจริญพระชันษา เสด็จประทับที่กรุงเทพฯ ในฐานะเจ้าจอม เจ้าจอมมารดา และพระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 บั้นปลายพระชนม์ชีพที่ทรงเสด็จกลับมาประทับที่เชียงใหม่เป็นการถาวร

- **พระกรณียกิจของพระราชชายา** ในสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ว่าจะจะเป็นพิพิธภัณฑ์สถานเชียงใหม่ หอศิลป์วัฒนธรรมเชียงใหม่ พระตำหนักดาราภิรมย์ ได้นำเสนอพระกรณียกิจของพระราชชายา ในฐานะผู้ประสานการปกครองระหว่างเชียงใหม่และกรุงเทพฯ เข้าด้วยกัน บทบาทพระราชชายา ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะเรื่องนาฏศิลป์ (รจพร ประชาเดชสุวัฒน์, 2549) และผ้าพื้นเมือง การทำนุบำรุงศาสนา และบทบาทในการอุปถัมภ์ค้ำชูสมาชิกราชตระกูลทิพย์จักรเชียงใหม่

- **ชีวิตส่วนพระองค์** การเล่าเรื่องชีวิตส่วนพระองค์ส่วนมากจะพบในตำหนักดาราภิรมย์ เนื่องจากพระตำหนักดาราภิรมย์เป็นตำหนักที่ทรงสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักส่วนพระองค์ โดยภายในตัวตำหนักได้นำเสนอห้องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของพระองค์ อาทิ ห้องรับแขก ห้องนอน ห้องแต่งตัว ห้องรับประทานอาหาร โดยมีของใช้ที่เป็นของส่วนพระองค์ที่ได้นำรวบรวมมาจากที่ต่าง ๆ และของร่วมสมัยเมื่อพระองค์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่และมีบุคคลเข้ามาถวาย และนอกจากนี้ยังมีพระสาทิสลักษณ์และพระรูปของพระราชชายา พระบรรพบุรุษ ภาพถ่ายพระประยูรญาติและบริวารของพระองค์ ตลอดจนบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระชนม์ชีพของพระองค์ และได้นำเสนอเกี่ยวกับสิ่งที่พระองค์โปรด เช่น ผ้าทอ และการปลูกกุหลาบ

- พงศาวลีของพระองค์ ในสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ อาทิ กู่เจ้านายสายเหนือ พระตำหนักดารารัถย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ และหอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่ ที่นำเสนอเรื่องราวพงศาวลีของพระราชชายา ซึ่งก็คือราชตระกูลผู้ครองนครเชียงใหม่ โดยที่พระราชชายา ได้รับการยกย่องเป็นบุคคลสำคัญพระองค์หนึ่งในราชตระกูลผู้ทำนุบำรุงแก่บ้านเมืองและราชตระกูล

- ความเป็นปูนียบุคคลของพระราชชายา จะพบเห็นได้ชัดเจนในวัดป่าดารารัถย์ที่จัดจุดเคารพพระราชชายา ทั้งในรูปแบบของพระรูป และพระรูปปั้น (เคียงคู่กับพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) คำสวด และมีจุดสักการะรูปเทียน

ทั้งนี้สามารถสรุปการนำเสนอเรื่องราวในสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2

การนำเสนอเรื่องราวในสถานที่ท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยว	ชีวประวัติ	พระกรณียกิจพระราชชายา	ชีวิตส่วนพระองค์	พงศาวลีของพระองค์	ความเป็นปูนียบุคคล
กู่เจ้านายฝ่ายเหนือ				✓	
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่	✓	✓			
หอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่	✓	✓			
วัดป่าดารารัถย์					✓
พิพิธภัณฑ์ตำหนักดารารัถย์	✓	✓	✓	✓	

1.2. การวิเคราะห์วิธีการสื่อความหมาย

จากการวิเคราะห์พบว่ากลวิธีสื่อความเกี่ยวกับพระราชชายา ในสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ จะเน้นการรับสารทางสายตาเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นจากการใช้ทัศนวัสดุในการสื่อความหมายได้แก่

- การใช้ป้ายคำอธิบาย เพื่ออธิบายประวัติ ความเป็นมา และความสำคัญของสถานที่เพื่ออธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ประวัติของพระราชชายา พระกรณียกิจ ตลอดจนอธิบายสิ่งของเครื่องใช้ โดยมากเป็นในรูปแบบคำบรรยาย และมีบ้างที่มีหลักฐานในบันทึกหรือคำพูดของบุคคลอื่น ๆ ที่กล่าวถึงพระราชชายาประกอบการบรรยายด้วยเพื่อให้ความหนักแน่นและน่าเชื่อถือมากขึ้น

- การใช้ภาพ มีทั้งรูปแบบของพระรูปและพระสาทิสลักษณ์ของพระราชชายา และบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้อง อาทิ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ก่อน ที่เป็นบรรพบุรุษของพระองค์ และภาพวาดแผนผัง เช่น แผนผังราชตระกูลผู้ครองนครเชียงใหม่ และแผนที่ตำหนักดารารัถย์ที่ใช้ประกอบการสื่อความ การก่อสร้างพระตำหนักดารารัถย์ และการบูรณะพระตำหนักดารารัถย์ให้เป็นพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์อันเนื่องมาจากพระราชชายา

- การใช้หุ่นจำลอง เช่น หุ่นจำลองในตำหนักดารารัถย์ที่เล่าเรื่องการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7

นอกจากทัศนวิสัยแล้ว ยังพบการใช้ไฮสโคปทัศนวิสัยในการสื่อความเรื่องราวของพระราชชายาฯ ได้แก่ การใช้วีดิทัศน์เล่าเรื่องในหอศิลป์วัฒนธรรมเชียงใหม่ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ซึ่งครอบคลุมถึงพระประวัติพระราชชายาฯ และใช้วิทยากรเพื่อนำชมพระตำหนักดารารัถิรมย์ ซึ่งจะประจำอยู่ภายในตำหนัก พร้อมให้ข้อมูลหรือตอบข้อสงสัยของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมในพิพิธภัณฑ์

ทั้งนี้สามารถสรุปวิธีการสื่อความหมายในสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3

กลวิธีสื่อความหมายเกี่ยวกับพระราชชายาฯ ในสถานที่ท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยว	ป้ายคำอธิบาย	ภาพ	หุ่นจำลอง	วีดิทัศน์	วิทยากรนำชม
คู่มือนายฝ่ายเหนือ	✓				
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่	✓	✓		✓	
หอศิลป์วัฒนธรรมเชียงใหม่	✓	✓		✓	
วัดป่าดารารัถิรมย์	✓		✓		
พิพิธภัณฑ์ตำหนักดารารัถิรมย์	✓	✓			✓

2. แนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระราชชายา เจ้าดารารัถิรมย์

จากการสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระราชชายา เจ้าดารารัถิรมย์ พบว่า เชียงใหม่ทรัพยากรมากพอที่จะพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวตามรอยพระราชชายาฯ ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามหากจังหวัดเชียงใหม่ประสงค์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระราชชายาฯ อย่างเป็นทางการนั้นควรเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว และจัดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวพระราชชายาฯ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวตามรอยพระบาทพระราชชายาฯ

2.1 การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว เพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากพระราชชายาฯ ให้มีความหลากหลายมากขึ้น นอกจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) และมรดกวัฒนธรรม (Heritage Tourism) ที่จังหวัดมีอยู่แล้ว อาทิ

- *การท่องเที่ยวเชิงศิลปะ* อาจจะทำศิลปะการแสดง ศิลปะการทอผ้าและดนตรีที่พระราชชายาฯ ทรงโปรดและให้การอุปถัมภ์สนับสนุนในขณะที่ทรงมีพระชนม์ชีพมาจัดเป็นนิทรรศการ หรือกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมความงามและเรียนรู้

- *การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์* อาจจะทำรูปแบบศิลปะที่พระราชชายาฯ ทรงโปรดและให้การอุปถัมภ์สนับสนุนในขณะที่ทรงมีพระชนม์ชีพมาจัดเป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เช่น กิจกรรมการทอผ้า ออกแบบลายผ้า หรือกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งที่พระองค์โปรดปราน อาทิ การวาดรูปดอกกุหลาบที่พระองค์ทรงโปรดปราน

- การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมือง อาจจะเป็นไปในรูปแบบการแผนการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระราชชายา อาจจะมีทั้งสถานที่ที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน ตลอดจนพื้นที่ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของอาคารสถานที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา

- การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนบท อาจจะเป็นไปในรูปแบบของการจัดแผนการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ธรรมชาติที่พระราชชายา เคยเสด็จเมื่อทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่

- การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนกลุ่มพื้นเมืองและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ อาจจะไปในรูปแบบการท่องเที่ยวหมู่บ้านชนกลุ่มพื้นเมืองที่เกี่ยวข้องกับพระชนม์ชีพของพระราชชายา

- การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ อาจจะเป็นไปในรูปแบบการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างความแปลกใหม่ อาจจะนำกิจกรรมการท่องเที่ยวความสนใจเฉพาะทาง (Special Interest Tourism) เข้ามาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว อาทิ กิจกรรมประสบการณ์มื้ออาหารหรูหร่า (Fine Dining Experience) ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากพระราชประวัติ สิ่งของที่พระราชชายา ทรงโปรด หรือกิจกรรมชมสวนกุหลาบ โดยเชื่อมโยงกับงานอดิเรกส่วนพระองค์ที่ชอบปลูกกุหลาบ

นอกจากนี้ อาจจะเป็นการพัฒนา “คู่มือการท่องเที่ยว” อันเพื่อเป็นข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวตามรอยพระราชชายา ในเนื้อหาอาจเล่าพระประวัติพระราชชายา ข้อมูลสถานที่ในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องด้วยพระราชชายา หรืออาจจะใส่รายชื่อบริษัทนำเที่ยวที่จัดหรือดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา โดยอาจทำเป็นรูปเล่ม สื่อออนไลน์ QR Code เป็นต้น

2.2 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระราชชายา การประชาสัมพันธ์มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจำเป็นต้องประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน และมีระเบียบแบบแผน มีทั้งการสร้างการรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยว (Awareness of Information) และการสร้างแรงกระตุ้นให้คนเดินทางมาท่องเที่ยว (Tourism Motivation) ซึ่งสามารถทำในรูปแบบดังต่อไปนี้ ได้แก่

- เพิ่มการสื่อความเกี่ยวกับพระราชชายา ให้มากขึ้นในสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้จะเป็น 1) สถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา ที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน 2) พื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งของสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายา 3) สถานที่ซึ่งพระราชชายาเคยให้การอุปถัมภ์ เช่น วัดและโรงเรียน เป็นต้น 4) สถานที่ซึ่งพระราชชายาเคยเสด็จพระราชดำเนินเมื่อยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่

- การจัดทำสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวพระราชชายา ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่นโปสเตอร์ แผ่นพับ คู่มือ และสื่อออนไลน์ ทั้งสื่อที่เป็นภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเผยแพร่ไปในวงกว้าง โดยใช้ช่องทางที่หลากหลาย เช่น ประชาสัมพันธ์ตามสนามบิน สถานีขนส่ง สถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร โรงแรม สถานที่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามรอยพระราชชายา และช่องทางออนไลน์ โดยเฉพาะช่องทางโซเชียลมีเดียที่คนไทยนิยมใช้ เช่น เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม ดิจิตัล ใช้แฮชแทค เพื่อทำให้ง่ายต่อการค้นหา และจัดกิจกรรมเพื่อจูงใจให้คนมาเที่ยวตามรอยพระราชชายา

- การจัดทำโลโก้เพื่อสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวตามรอยพระบาทพระราชาฯ และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระบาทพระราชาฯ และนำโลโก้มาติดตั้งที่สถานที่ท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากพระราชาฯ ใช้โลโก้ในสื่อที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวตามรอยพระบาทพระราชาฯ อาทิ คู่มือการท่องเที่ยว สื่อรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระราชาฯ และใส่ลงในสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวเกี่ยวกับพระราชาฯ
- ใช้บุคคลที่มีชื่อเสียงที่มีความเกี่ยวข้องกับจังหวัดเชียงใหม่เป็นทูตการท่องเที่ยวตามรอยพระราชาฯ เพื่อสร้างการรับรู้ในวงกว้างมากขึ้น

2.3 การร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ

จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้ดังต่อไปนี้ อาทิ 1) *นักวิชาการและหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมและการจัดการวัฒนธรรม* เพื่อค้นหาสถานที่ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับพระราชาฯ ค้นหาข้อมูลประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชาฯ คิดค้นวิธีการสื่อความทางด้านวัฒนธรรมที่เป็นที่ดึงดูดต่อนักท่องเที่ยว เป็นต้น 2) *การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย* เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างภาพลักษณ์พระราชาฯ ให้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์เมืองเชียงใหม่ 3) *เจ้าของธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว* เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก ศิลปินช่างฝีมือ ในการช่วยประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระราชาฯ อาจจะเป็นการติดโปสเตอร์ แผ่นพับ คู่มือ หรือจัดทำโครงการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามรอยพระราชาฯ ร่วมกัน การจัดทำของที่ระลึกอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวตามรอยพระราชาฯ

สรุป

บทความนี้ได้สำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเน้นไปที่สถานที่เชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชาฯ และประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านนาตั้งแต่สมัยก่อตั้งราชวงศ์ทิพย์จักร จนกระทั่งเชียงใหม่ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่าสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด ได้นำเสนอพระประวัติพระราชาฯ โดยวิธีการต่าง ๆ แต่ยังไม่ได้มีการนำพระประวัติพระราชาฯ เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวมากนัก ดังนั้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวตามรอยพระราชาฯ จึงควรพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพระราชาฯ ให้มีความหลากหลายมากขึ้น และดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ไปในวงกว้าง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สอดคล้องกับอัตลักษณ์เชียงใหม่ ตลอดจนสร้างเครือข่ายคนทำงานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทความนี้เป็นงานวิจัยประเภทสำรวจ (Exploratory Studies) เป็นการสืบข้อมูลเบื้องต้นในประเด็นที่ยังไม่มีผู้ใดทำมาก่อน และได้้นำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยมากำหนดแนวทางอย่างกว้าง อาจจำเป็นต้องดำเนินการวิจัยในเชิงรายละเอียดมากขึ้น อาทิ การสำรวจเรื่องเล่าและการสื่อความวัฒนธรรมในสถานที่

เกี่ยวข้องกับพระราชชายาฯ ในจังหวัดเชียงใหม่ที่ไม่ได้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว การสำรวจทัศนคติและความเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อาทิ หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานรัฐที่จัดการดูแลการท่องเที่ยวในประเทศไทย ผู้จัดการดูแลสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ และนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งมากพอที่จะวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวตามรอยพระราชชายาฯ อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมูลนิธิพระราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือที่ได้สนับสนุนให้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการโครงการวิจัยตลอดจนสนับสนุนในการเผยแพร่งานวิจัยไปในวงกว้าง ขอขอบคุณอาจารย์วิสวัสดิ ทองธีรภาพสำหรับคำแนะนำในการดำเนินงานโครงการวิจัย ตลอดจนเอื้อเฟื้อข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับราชตระกูลทิพย์จักร เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ขอขอบคุณคุณฐิติมาพร เสรีมาศพันธุ์ ที่สละเวลาตรวจทานต้นฉบับและให้คำแนะนำในการแก้ไขบทความ และสุดท้ายนี้ใคร่ขอขอบคุณคุณปณณิษฐา วิชญ์ศิวานนท์ ที่เอื้อเฟื้อที่พักให้คณะผู้วิจัยและพาไปสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดเพื่อเก็บข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณกุล เพ็ชรเสนา และ ศิริพร ดาบเพชร. (2565). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามรอยภาพยนตร์ด้วยแนวคิดประสบการณ์การท่องเที่ยว. *วารสารบริหารธุรกิจศรีนครินทรวิโรฒ*, 13(1), 72-87.
<https://ejournals.swu.ac.th/index.php/MBASBJ/article/view/14183>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). *สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทย รายจังหวัด ปี 2566*.
<https://www.mots.go.th/news/category/705>
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2547). *ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. เพรสแอนด์ดีไซน์.
- ปฏิพล ยอดสุรางค์ และ วีรพงษ์ ไวยทิ. (2565). การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมบ้านเก่าและเรือนโบราณในเมืองเก่านครลำปาง. *วารสารวิจัยและสารสถาปัตยกรรม/การผังเมือง*, 19(2), 35-54.
<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jars/article/view/246053>
- ราณี อลิชัยกุล. (2546). *การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ การจัดการการท่องเที่ยว*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รุจพร ประชาเดชสุวัฒน์. (2549). *รายงานวิจัยนาฏศิลป์ล้านนา กรณีศึกษาสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรรัตน์ เปี่ยมดนตรี และ ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์. (2558). การใช้วรรณกรรมขุนช้างขุนแผนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี. *Veridian E-Journal, Silpakom University*, 8(2), 544-555. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/72526>

- อักรินทร์ อังกรวงษ์วัฒนา. (2561). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยใช้ศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ*, 6(3), 11-17. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/RCIM/article/view/150706>
- Beck, L. & Cable, T. (1998). Interpretation for 21st Century. *Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture*. Sagamore Publishing.
- ICOMOS. (2008). *The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*; ratified by the 16th General Assembly of ICOMOS, ICOMOS.
- Ioannides, D., & Ioannides, M. C. (2002). Pilgrimage of nostalgia: Patterns of Jewish travel in the United States. *Tourism Recreation Research*, 27(2), 17–25. <https://doi.org/10.1080/02508281.2002.11081216>
- Moscardo, G. & Ballantyne, R. (2008). *Interpretation and Attractions. Managing Visitor Attractions*. Routledge.
- Nowacki, M. (2021). Heritage Interpretation and Sustainable Development: A Systematic Literature Review. *Sustainability*, 13(8), 43-83. <https://doi.org/10.3390/su13084383>.
- Silberman, N. A. (2013). Heritage Interpretation as Public Discourse. In *Understanding Heritage* (pp. 21–34). *DE GRUYTER*. <https://doi.org/10.1515/9783110308389.21>
- Smith, M. (2016). *Issues in Cultural Tourism Studies* (3rd ed.). Routledge.